

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

В. о. ректора Рівненського державного
гуманітарного університету

проф. Роман ПАВЕЛКІВ

«23» січня 2025 року

ВИТЯГ

з протоколу № 3

засідання кафедри теорії і методики виховання
про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів
дисертації здобувачки Лелюх Софії Романівни
на тему: «Становлення і розвиток духовної освіти на Волині
у XIX – на початку XX століття»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки
від 23. 01. 2025 р.

Присутні:

головуючий на засіданні – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і методики виховання Пустовіт Г. П.; доктор педагогічних наук, професор, проректор з інноваційної діяльності та міжнародного співробітництва Петренко О. Б.; доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії і методики виховання (за сумісництвом) Кристопчук Т. Є.; кандидати педагогічних наук, доценти: Баліка Л. М.; Ваколюк А. М.; Гудовсек О. А.; Стельмашук Ж. Г.; Ціпан Т. С.; доктор філософії, доцент кафедри теорії і методики виховання Петренко І. Ф.; доктор філософії, старший викладач Поліщук І. В.; старший лаборант Бабяр А. А., здобувачка ступеня PhD кафедри теорії і методики виховання Лелюх С. Р.

Науковий керівник: Петренко Оксана Борисівна, доктор педагогічних наук, професор, проректор з інноваційної діяльності та міжнародного співробітництва Рівненського державного гуманітарного університету.

Рецензенти:

–Баліка Л. М. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

–Стельмашук Ж. Г. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Тема дослідження затверджена вченою радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 10 від 26 листопада 2020 р.).

Дисертаційну роботу виконано у Рівненському державному гуманітарному університеті.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

1. Розгляд дисертаційної роботи Лелюх Софії Романівни з теми: «Становлення і розвиток духовної освіти на Волині у ХІХ – на початку ХХ століття», представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

СЛУХАЛИ:

Лелюх С. Р., здобувачку наукового ступеня, яка виступила з доповіддю на тему: «Становлення і розвиток духовної освіти на Волині у ХІХ – на початку ХХ століття».

ПИТАННЯ ПОСТАВИЛИ: Пустовіт Г. П., д. пед. н., професор; Кристопчук Т. Є., д. пед. н., професор; Ціпан Т. С., к. пед. н., доцент; Баліка Л. М., к. пед. н., доцент; Стельмашук Ж. Г., к. пед. н., доцент; Ваколюк А. М., к. пед. н., доцент; Гудовсек О. А., к. пед. н., доцент; Петренко І. Ф., доктор філософії, доцент; Поліщук І. В., доктор філософії, старший викладач.

ВИСТУПИЛИ:

Пустовіт Г. П., д. пед. н., професор; Баліка Л. М., к. пед. н., доцент; Стельмашук Ж. Г., к. пед. н., доцент; Гудовсек О. А., к. пед. н., доцент; Ціпан Т. С., к. пед. н., доцент; Петренко І. Ф., доктор філософії; Поліщук І. В., доктор філософії.

УХВАЛИЛИ:

1. Затвердити такий висновок щодо дисертаційної роботи Лелюх Софії Романівни з теми: «Становлення і розвиток духовної освіти на Волині у ХІХ – на початку ХХ століття».

ВИСНОВОК.

Актуальність проблеми дослідження. Складні і суперечливі процеси становлення української державності та остаточне встановлення помісної православної церкви України (ПЦУ) пояснюють необхідність глибокого опрацювання історичного досвіду духовної освіти й виховання в системі освіти з урахуванням поліетнічного та поліконфесійного соціокультурного

середовища, в тому числі й на регіональному рівні. Тривале перебування українських земель у складі різних імперій позначилося на їх культурно-освітньому розвитку упродовж XVI-XX століття. Кожне нове встановлення імперської влади в різних регіонах України передбачало певну трансформацію інституційної та позаінституційної складових освіти й просвітництва та духовних основ шкільництва, закладених в домінуючій (передовсім, християнській) моделі духовної освіти й виховання дітей та молоді.

Досліджуваний період розвитку духовної освіти на Волині (XIX – початок XX ст.) позначився потужними процесами зросійщення всіх станів та етнокультурних груп в регіоні і, передовсім, з допомогою духовно-освітніх механізмів. З огляду на спробу російської окупації українських земель у XXI столітті постає потреба в запобіганні історико-педагогічним спекуляціям та духовно-освітній ентропії українського суспільства в умовах протистояння моделей світосприйняття, ментальнісних установок, освітніх концепцій російської та української православних церков.

Регіоналізм у здійсненні історико-педагогічних досліджень відносить історика педагогіки, з одного боку, до «олюдненої історії», представленій історико-персонографічним підходом, з іншого – до концепції «нової соціальної історії», за якою духовна освіта є середовищем, де кожен з суб'єктів її розвитку має свої ментальні уявлення, систему символів, сукупність аксіологічних пріоритетів, психологічні установки. У зв'язку з цим дослідницьку увагу було зосереджено на аналізі життєдіяльності спільнот локального рівня із застосуванням методів мікроісторії та пропосографічного аналізу до становлення та розвитку духовної освіти Волинського регіону у XIX – на початку XX століття.

Концептуальна ідея дослідження полягає у тому, що на Волині у XIX – на початку XX століття склалася ідеологізована система духовної освіти, представлена російськими православними духовними навчальними закладами нижчого та середнього рівня, духовно-освітніми закладами німецької, чеської, єврейської спільноти Волинської губернії та духовним просвітництвом з боку відомих духовних осіб, релігійних братств, добродійних товариств. Метою діяльності духовно-освітніх закладів та товариств була організація російськомовної освіти та надання знань з російського православ'я, основ римо-католицької, лютеранської релігій та юдаїзму, а також виховання благонадійних громадян російської імперії.

Джерельна база та стан дослідженості проблеми. Проаналізовані в процесі дослідження історичні матеріали та наукові джерела класифіковані за наративним критерієм у кілька груп: *архівні матеріали та документи* (фонди Центрального державного історичного архіву України у м. Києві – фф.442, 127, 707, 268; Державного архіву Житомирської області – фф.1, 178, 393, 396, 71, 212; Державного архіву Волинської області – Ф.Д-286); *збірки нормативно-*

правових документів, що стосуються становлення та розвитку духовної освіти на Волині у досліджуваній період («Зведення законів російської імперії», 1830; «Збірник постанов по міністерству народної освіти», 1898); матеріали періодичних видань досліджуваного періоду та сучасних («Волинські єпархіальні відомості», 1867-1917; «Праці Київської духовної академії», 1860-1917; «Волинський благовісник», 2012-2016; «Український історичний журнал», 1957-2024; «Проблеми історії України», 2000-2022); опубліковані результати наукових розвідок членів Товариства дослідників Волині (1900-1917), та викладачів навчальних закладів Волині досліджуваного періоду – М. Теодоровича, М. Барсова, К. Левитського, М. Петрова, М. Бикова, О. Фотинського, І. Кулжинського та ін.; дисертаційні дослідження кінця ХХ – 20-х рр. ХХІ століття (М. Бармак, 1997; Н. Бовсунівської, 2004; О. Борецька, 2004; С. Бричок, 2005; О. Грималюк, 2018; Т. Джаман, 1999; Л. Єршової, 2002; С. Коляденко, 1998; О. Костюк, 2007; М. Костюка, 1998; В. Омельчука, 2002; Н. Рудницької, 2002; Г. Русин, 2021; Н. Сейко, 2008; О. Суліменка, 2002; І. Левчук (Тимочко), 2011, 2024; Г. Шпиталенко, 2003); наукові монографії С. Жилюка (1996) «Російська церква на Волині у 1793-1917 рр.», О. Буравського (2004) «Поляки Волині у другій половині ХІХ – на початку ХХ століття», О. Кошеля (2022) «Духовенство Правобережної України в національно-культурному і духовно-освітньому відродженні (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.)», М. Левківського та групи авторів (2011) «Велика Волинь: історія освіти і культури»; наукові розвідки у галузі загальної історії України та її окремих регіонів (В. Милуся, 2010; С. Ліщука, 2014; А. Святненко, 2013; Г. Степаненко, 2007); словниково-довідникова література («Енциклопедія українознавства», 1949; «Енциклопедія історії України» (2003); «Велика українська енциклопедія», 1998; «Українська мала енциклопедія», 2014; матеріали і висновки з «Першого всезагального перепису населення російської імперії», 1897); наукові розвідки в галузі методології історії педагогіки та педагогічної історіографії (О. Адаменко, 2010; Л. Березівська, 2011; Н. Гупан, 2013; Н. Дічек, 2014; А. Недял, 2020; О. Петренко, 2018; Г. Русин, 2021; О. Сухомлинська, 2003).

Попри значну кількість історичних матеріалів та наукових досліджень поза увагою істориків освіти залишилися питання становлення та розвитку духовної освіти у різних регіонах України у ХІХ – на початку ХХ століття. Отож, недостатня вивченість проблеми дослідження та необхідність ґрунтовного системного аналізу процесу розвитку духовної освіти в поліконфесійному та полікультурному середовищі Волинського регіону зумовили вибір теми дослідження – **«Становлення та розвиток духовної освіти на Волині у ХІХ – на початку ХХ ст.»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано у межах комплексної науково-дослідної теми

«Теоретичні й методичні основи підготовки майбутніх педагогів до виховної діяльності в освітньому просторі НУШ» (реєстраційний номер 0123U100075), яка розробляється на кафедрі теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету.

Тему дисертації затверджено Вченою радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 10 від 26 листопада 2020 р.).

Формулювання наукового завдання, нове вирішення якого отримано в дисертації. У дисертації обґрунтовано теоретичні засади та здійснено аналіз історіографії проблеми становлення і розвитку духовної освіти на Волині. Проаналізовано внесок релігійних та громадських діячів Волині у розвиток духовних навчальних закладів регіону. Схарактеризовано провідні передумови становлення та структуру духовної освіти Волині досліджуваного періоду. З'ясовано особливості змісту, форм і методів навчання й виховання у Волинській духовній семінарії. Визначено особливості змісту і форм навчання та виховання в духовних училищах та церковнопарафіяльних школах Волині у ХІХ – на початку ХХ століття.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що в ньому *вперше* системно й цілісно здійснено аналіз процесу становлення і розвитку духовної освіти на Волині у ХІХ – на початку ХХ століття; схарактеризовано внесок релігійних і громадських діячів Волині у становлення та розвиток духовної освіти Волині у досліджуваній період; з'ясовано зміст, форми і методи навчання й виховання у Волинській духовній семінарії; обґрунтовано структуру, зміст, форми і методи навчання й виховання в православних, римо-католицьких, лютеранських, юдейських духовних навчальних закладах Волині у ХІХ – на початку ХХ століття; до наукового обігу введено невідомі та маловідомі історичні документи та архівні матеріали (усього 23 архівні справи);

удосконалено історико-педагогічне знання про співвідношення глобального й локального в розвитку системи освіти підросійської України;

подальшого розвитку набули форми і методи історико-педагогічного наукового пошуку.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що його зміст та висновки можуть бути використані істориками освіти для написання наукових праць з історико-педагогічної регіоналістики; викладачами історії України та історії освіти з метою розробки дисциплін вільного вибору здобувачів вищої освіти з історії Волинського регіону та історії національного шкільництва; педагогами закладів загальної середньої освіти з метою впровадження кращих надбань історичного досвіду духовної освіти в процес навчання й виховання дітей та молоді.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Рівненського державного гуманітарного університету (м. Рівне) (довідка впровадження № 01-12/07 від 10.01.2025), Київської православної богословської академії (м. Київ) (довідка впровадження № 003 від 13 січня 2025 р.), Української Православної Церкви (Православної Церкви України) Рівненська єпархія (м. Рівне) (довідка впровадження № 20 від 13 січня 2025 р.), релігійної організації Рівненської духовної семінарії Української Православної Церкви (Православної Церкви України) (м. Рівне) (довідка впровадження № 03 від 13 січня 2025 р.), Волинської православної богословської академії (м. Луцьк) (довідка впровадження № 04 від 17 січня 2025 р.), Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (м. Умань) (довідка впровадження № 125/01 від 21 січня 2025 р.),

Повнота викладення матеріалів дисертації в публікаціях та особистий внесок в них автора.

Результати дослідження відображено у 10 публікаціях, з яких 6 відображають основні наукові результати, з яких 5 у наукових фахових виданнях України, 1 – у зарубіжному науковому виданні; 4 – апробаційного характеру.

За темою дисертаційної роботи представлені наступні наукові публікації:

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Лелюх С. Р. Православна церква Волині як організатор початкової ланки шкільництва (XIX –початок XX століття). *Інноватика у вихованні*. Рівне: РДГУ, 2021. Вип. 14. С. 314–323. URL: <https://ojs.itup.com.ua/index.php/iiu/article/view/430>
2. Лелюх С. Р. Персоніфікація як основа біографічного методу в історико-педагогічній регіоналістиці: дихотомія проблеми. *Нова педагогічна думка*. 2022. № 2 (110). С. 68–73. URL: <http://npd.roippo.org.ua/index.php/npd/article/view/451/649>
3. Лелюх С. Р. Становлення та розвиток церковнопарафіяльного шкільництва на волині у XIX – на початку XX століття. *Педагогічна наука і освіта XXI століття*. 2024. № 3. С. 278–291. URL: <https://doi.org/10.35619/pse.vi3.45>.
[Pse.itup.com.ua/index.php/pse/article/view/45/41](https://pse.itup.com.ua/index.php/pse/article/view/45/41)
4. Лелюх С.Р. Духовна освіта в чеській та німецькій спільнотах Волині у XIX– на початку XX століття. *Інноватика у вихованні*. 2024. Вип. 20. С.198–210. URL:[10.35619/iiu.v1i20.644](https://doi.org/10.35619/iiu.v1i20.644).

5. Leliukh S. R. Women's diocesan schools in the system of religious education in Volyn (1864-1917). *Гірська школа українських Карпат*. №30. 2024. С. 116–123. URL: [file:///C:/Users/\(\)/Downloads/30_girska-shkola-001-134-116-121.pdf](file:///C:/Users/()/Downloads/30_girska-shkola-001-134-116-121.pdf)

Статті у наукових іноземних фахових виданнях.

6. Leliukh S. R. Christian humanism in the theory and practice of the educational activity of orthodox priests in Volyn (XIX - early XX centuries). *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 2022. (4(36)). P. 1–5. URL: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30122022/7913

Опубліковані праці апробаційного характеру

7. Лелюх С. Р. Аксиологічний підхід до вивчення історії православної педагогіки. *Дослідницькі підходи до історико-педагогічних розвідок: від традицій до новацій*: зб. матеріалів V Всеукр. наук.-методол. семінару з історії освіти, 21 жовт. 2020 р., Київ / НАПН України, Від-ня заг. педагогіки та філософії освіти, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та ін. ; [редкол.: Березівська Л. Д. (голова редкол.), Сухомлинська О. В., Тарнавська С. В. ; літ. ред. Хопта С. М.; бібліогр. ред. Демида Є. Ф.]. Київ: ДНПБ, 2020. С. 38. URL: [https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/722619/3/Research%20approaches seminar abstract collection.pdf](https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/722619/3/Research%20approaches%20seminar%20abstract%20collection.pdf)

8. Лелюх С. Р. Освітньо-просвітницька діяльність православних священників: до проблеми термінології. *Понятійно-термінологічний апарат історико-педагогічних досліджень: історія і сучасні підходи*: зб. матеріалів VI Всеукр. наук.-методол. семінару з історії освіти, 19 трав. 2021 р., Київ / НАПН України, Від-ня заг. педагогіки та філософії освіти, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [та ін.]; [редкол.: Березівська Л. Д. (голова редкол.), Сухомлинська О. В., Тарнавська С. В.; літ. ред. Хопта С. М. ; бібліогр. ред. Демида Є. Ф.]. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2021. С. 55–57.

9. Лелюх С. Р. Біографії православних священників як джерело інформації для досліджень з історії педагогіки. *Педагогічна біографіка та біографістика в сучасному науково-інформаційному просторі*: зб. матеріалів VII Всеукр. наук.-методол. семінару, 20 трав. 2022 р. Вінниця: ТВОРИ, 2022. С. 60.

10. Лелюх С. Р. Роль особистісного потенціалу протоієрея Андрія Хойнацького в розвитку просвітництва на Волині. *Роль особистості педагога в реформуванні української освіти в умовах війни: виклики, реалії та*

перспективи (до 80-річчя з дня народження Т. Д. Дем'янюк та 75-річчя з дня народження С. Г. Карпенчук): електронний збірник матеріалів III Регіональної науково-практичної конференції. Рівне: РДГУ. 2024. С. 95–98. URL: https://drive.google.com/file/d/18YbNZJ4SnxyvgU54M7T3h0DaS_DJfKy9/view

Апробація матеріалів дисертації. Основні результати дослідження оприлюднено на науково-практичних конференціях та семінарах різного рівня: *міжнародних* – «Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національні виміри змін», (м. Суми, 20-21 квітня 2021р.); «Турбота про розвиток і безпеку дитини – соціально-правові аспекти», (м. Рівне, 19 листопада 2021 р.); *всеукраїнських* – «Дослідницькі підходи до історико-педагогічних розвідок: від традицій до новацій», (м. Київ, 21 жовтня 2020 р.); «Профорієнтація серед учнівської молоді в умовах інклюзивної освіти», (м. Умань, 14 квітня 2021 р.); «Прикладні аспекти інформаційного забезпечення та обґрунтування технічних і управлінських рішень», (м. Рівне, 14 травня 2021 р.); «Педагогічна біографіка та біографістика в сучасному науково-інформаційному просторі», (м. Київ, 20 травня 2022 р.); «Підготовка майбутніх педагогів до виховної діяльності в освітньому просторі НУШ: досвід, реалії, перспективи», (м. Рівне, 12 травня 2023 р.). *регіональних* – Звітна наукова конференція викладачів, співробітників і здобувачів вищої освіти Рівненського державного гуманітарного університету за 2020 рік, (м. Рівне, 13-14 травня 2021р.); Звітна наукова конференція викладачів, співробітників і здобувачів вищої освіти Рівненського державного гуманітарного університету за 2021 рік, (м. Рівне, 19-20 травня 2022 р.); Звітна наукова конференція викладачів, співробітників і здобувачів вищої освіти Рівненського державного гуманітарного університету за 2022 рік, м. Рівне, 18-19 травня 2023 р.

Оцінка мови і стилю викладення матеріалу дисертації. Текст дисертації написаний українською мовою. Матеріал дисертації викладено в логічній послідовності та доступно для сприйняття. Структура дисертації та стиль її подання відповідають вимогам Міністерства освіти і науки України – побудова логічна. Адекватно використано наукові терміни. У процесі перевірки дисертації за програмою «StrikePlagiarism» визначено, що текст роботи відповідає принципам академічної доброчесності, вимогам МОН України та Положенню про атестацію здобувачів наукового ступеня доктора філософії в Рівненському державному гуманітарному університеті.

Відповідність змісту дисертації спеціальності, з якої вона подається до захисту. Дисертаційна робота відповідає спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Рекомендація дисертації до захисту.

Дисертаційна робота *Лелюх Софії Романівни* «**Становлення і розвиток духовної освіти на Волині у ХІХ – на початку ХХ століття**» є самостійною і завершеною роботою на правах рукопису, яку виконано здобувачкою особисто за актуальною темою з використанням адекватних методів дослідження. Робота характеризується єдністю змісту, містить нові науково обґрунтовані результати проведених здобувачкою досліджень, які мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення, свідчать про особистий внесок здобувачки в науку та достатньо повно оприлюднені у наукових працях здобувачки.

За своєю актуальністю, науковою новизною отриманих результатів, теоретичним і практичним значенням дисертація відповідає вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом МОН України від 12.01.2017 № 40 (із змінами, внесеними згідно з Наказом МОН України № 759 від 31.05.2019) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (затвердженого Постановою КМУ № 44 від 12.01.2022), та рекомендується до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Результати голосування: одноголосно.

Рецензент:

кандидат педагогічних наук, доцент

Людмила БАЛЧКА

Рецензент:

кандидат педагогічних наук, доцент

Жанна СТЕЛЬМАШУК

Голова засідання:

доктор педагогічних наук, професор

Григорій ПУСТОВІТ

Секретар:

Алла БАБЯР